

Samo tako si moremo razložiti dejstvo, da sta se z leti še okrepili in privedli avtorja do prave ozkosrčnosti. Saj je n. pr. v svojih Spominih (1867—1868) obsodil Goethejeva dela za nemoralna, Heineja in ostale Mladonemce pa kratko odpravil z največjim čustvenim odporom. V času rusko-turške vojne je n. pr. pri njem izgubil »velik del svoje slave« sam Mickiewicz, ker se ni bil udeležil vojne na pravi strani. Sem sodi končno tudi kasnejši zagovor Koseskega — pred svojo lastno mladostno kritiko.

Pa ne samo v osnovnih pogledih na pesniško umetnost, tudi v odločanju do literarnih smeri Trdina ni bil enoten ne dosleden. Njegovi zahtevi po sproščeni izpovedi in po veliki čustveni ter izrazni napetosti ga približujeta romantiki. Druge postavke pa spet kažejo v klasicistično poetiko: n. pr., da bi se pri oblikovanju vsak pesnik moral po »gotovih vodilih« ravnati, skrbeti vselej za logično urejeno kompozicijo, upoštevati ravnovesje subjektivnega in objektivnega, skladnost oblike in vsebine, npravstveni učinek pesmi itd. Pred zaključkom se sklicuje naravnost na Horaca. Duh realizma je njegovemu literarnemu nazoru še tuj...

Da so se v Trdini tako neprečiščeno križali nasprotujoči si pogledi na pesniško umetnost, je lahko razumeti. Bil je še premlad, literarno premalo izobražen in po svoji naravi premalo izrazita osebnost, da bi dosledno in vztrajno ključeval času. Takratno tipično prehodno in zato literarno precej ohlapno obdobje je vneslo vanj nered in zmedo. Čutil je nekatere nove vrednote, se spopadel zanje in jih zagovarjal. Toda v zagovor se mu je že vpletala miselnost nasprotnikov. Ta negotovost mu je dala pečat za celo življenje. Zato se k literarnemu presojanju ni rad vračal. V literarno kritiko je moral poseči človek, ki je bil ostreje in globlje opredeljen. To je bil Fran Levstik.

Kljub vsem navedenim pomislekom pa je Pretres slovenskih pesnikov v zgodovini naše književnosti pomembno dejanje. Pomeni prvo zares pravično besedo o Prešernu in Koseskem ter začetek novega obdobja v razvoju naše literarne kritike. Da je Trdina v idejnih osnovah svojega Pretresa ostal na sredi poti, je bila kriva usoda njegove osebnosti in obdobje, v katerem je začel svoje delo.

Etbin Bojc

SKUŠNJE OB POUKU SLOVENŠČINE V NIŽJI GIMNAZIJI

Slovenščini gre med srednješolskimi predmeti prvo mesto ne le zato, ker je danes v šoli učni jezik — saj je bila to delno vsaj na najnižji stopnji že od srede preteklega stoletja — ampak predvsem zato, ker ima pri naši kulturni izgradnji nedvomno največji obrazovalni pomen, saj je ključ do naše omike. Prezgodnje učenje tujih jezikov bi bilo škodljivo za nadaljnji duševni razvoj mladega človeka, ker tuji vplivi lahko okvarijo duševno gradnjo materinščine s tujo mišljavo, tujim izraznim slogom in besediščem. Pomislimo na škodo, ki so jo povzročili

tujejezični otroški vrtci med našo mladino na Koroškem, Gradiščanskem in v Primorju in deloma v dobi okupacije tudi pri nas! — Pomen materinščine za nas ni le velik za naš domači vsakdan, ampak tudi za naše strokovno izražanje, da znanstvenega in umetniškega oblikovanja ne zapostavim.

V šoli premagujemo ozke meje domačega govora, na katerega naravnih osnovah gojimo vsem razumljivo in pravilno izreko knjižnega jezika, ki je organično grajen na živih izviri vseh slovenskih govorov z vsemi njihovimi besednimi barvitostmi. Spisovna sposobnost pa še precej daleč zaostaja za govorno, za katero daje našemu človeku — kot vsakomur — močno oporo že dom, medtem ko goji pismeno sposobnost edinole šola. Nič čudnega torej, če govorna sposobnost našega človeka v življenjski praksi daleč prednjači pred pismeno sposobnostjo, čeprav tudi pri tej ne moremo zanikati napredka.

Če sedaj preidem k nekaterim prijemom in izkustvom pri podajanju slovenščine na nižji stopnji srednje šole, naj za prehod pribijem, da se praktični metodiki in didaktiki naše materinščine močno pozna prav ta njena mladost. Bogata in smotrna, življenjska in v vsakem pogledu uspešna metoda je pač nasledek večdesetletne preizkušnje. Take dovršene metodične prakse pa pri pouku slovenščine do danes še nimamo in zato so takile pomenki in izmene misli o njej nujni, ako hočemo prej ali slej priti do nje. V tem pogledu je n. pr. metodika matematike že iz učiteljišč sem mnogo bolj dognana, ker je mnogo starejša in izvira še izpred prve svetovne vojne, ko je bil učni jezik pri nas še nemški. Zato se to še danes močno pozna na osnovni šoli, kjer zna učitelj računstvo res s pridom podajati po najmodernejših metodah, medtem ko je v podajanju slovenščine zelo šibak, saj vemo, da je tudi na učiteljišču metodika slovenščine mnogo mlajša in goji bolj občo metodiko živega jezika kot posebno metodiko vprav slovenščine.

Pri vsem tem pa je še treba upoštevati, da pouk slovenščine nikakor ni preprost, ker ne sme biti enostranski glede na vse svoje vsebinsko različne veje, ki jih je treba na skupnem živem drevesu slovenščine enakomerno gojiti in postopno razvijati v učencih, vendar tako, da na nekaterih šolskih stopnjah prednjači bolj eno, na drugih pa drugo. Tako vemo, da se na prvi ljudskošolski stopnji gojita predvsem govor in elementarno branje s poznavanjem pismenk, da pa nastopata od drugega leta dalje še tudi spisje in slovnica s pravopisom v osnovnih pojmi, saj je na osnovni stopnji smoter slovenskega jezikovnega pouka, naučiti učence predvsem dobro brati in pisati. Na srednješolski stopnji pa je smoter pouka slovenščine že višji: tu je treba usposobiti dijake za jasno, logično, pravilno izražanje in razumevanje misli ustno in pismeno, vcepiti jim občutek za vrednost, lepoto in pestrost slovenščine ter jih seznaniti z njenimi zakonitostmi in izraznimi možnostmi. Predmet slovenščine pa je mimo te mnogostranosti tudi take narave, da ga je treba v celoti, to je globalno podajati v koncentričnih krogih vse od prvih stopenj dalje in v srednji šoli od leta do leta, ako hočemo, da ne okvarimo njene življenjske strukture, ki mora do nje dobiti vsak dijak živ odnos, vzbujajoč v njem ljubezen do njene stvarjalne moči in njenih umetniških stvaritev.

G o v o r goji izmed vseh ostalih panog, kot rečeno, največ že dom in učenec prinese v šolo že neko spretnost v pripovedovanju bodisi iz doživlja ali iz prebranega. Že v prvem razredu gimnazije imamo kako četrtno razmeroma dobrih pripovedovalcev, ki radi obnavljajo vsako berilo, medtem ko se to število v naslednjih razredih prej krči kot veča, ker jih nekoliko plaši kritika, ki pred njo klecne njihov pogum. To je pač odvisno od temperamenta in zmogljivosti učencev, t. j. neenake nardarjenosti. Nevšečna je učencu predvsem zahteva šole po pravilni izreki, ker ga omejuje in zahteva od njega pažnjo, in zato raje molči, če le ni izzvan, četudi mu morda doma »teče jezik kot namazan«, in komaj čaka, da bo zunaj na cesti ali doma, kjer bo imel mir pred popravljanjem. Kako nam je v slabem spominu Cankarjeva kritika učiteljeve »jedel-pomaranče«, a tudi predpisi našega pravorečja so nevšečni učencu tem bolj, kolikor bolj je od njih v svojem domačem govoru oddaljen. Saj je pravorečje celo do izobražene govorne sposobnosti zahtevno, ko se zavedamo, da je treba prilagoditi govor splošni izgovarjavi, obvezni za vse Slovence.

Razgovorna učna metoda goji v nasprotju z obnavljanjem svobodnejše izražanje. Ko učenci pripovedujejo iz svojih doživljajev, učitelj ne sme biti prezahteven. Dialektičnih posebnosti ne smemo osorno zavračati, marveč naj jih dijaki postopno premagujejo. Učitelj naj posega v pripovedovanje le, če učenec obstane, kaj izpusti ali pokveči, kolikor ni mogoče, da ga popravijo že sošolci. Pri tem je važen jasen, blagoglasen, pravilen in lep govor učitelja samega, da zapusti zgledne govorne sledi v otroku.

Učenec mora dalje že tako gladko in pravilno brati, da hkrati z izgovorjeno besedo že v glavnem ume tudi njen smisel in pomen v stavku in ji more tako dati tudi pravilni poudarek. Zanimanje za pomen besede, stavka, odstavka in berilnega sestavka veča pri dijaku vnemo za nadaljnje razkrivanje besednih in jezikovnih skrivnosti. Tako razumljeno berilo pa v šoli vadimo z obnovo v skrčeni obliki in po svojih besedah, vendar tako, da zajamemo v skrčenem merilu celotno vsebino. Sem spada tudi obvezno čtivo, ki pa je vprašanje zase in bomo o njem spregovorili ob kakšni drugi priliki.

Svojevrstna vaja v govoru in pa nastopu je deklamacija, ki zahteva ne le spominsko obvladanje besedila, ampak uri govorilne organe v glasovnih različnostih, bogati besedni zaklad in pesniške podobe, seznanja s posebnostmi doživljanja in obuja smisel za pravilne vsebinske poudarke, s katerimi dosežamo večji učinek. Čim več naj bi se torej v letih, ko je spomin še prožen, urili v pomnjenju najlepših domačih pesniških umetnin, saj je v naši kulturi pesništvo najizrazitejši in najbogatejši poganjek, ki nam že od Prešerna dalje odmerja zavidljivo mesto v svetu. Pri tem pa ne gre pretiravati: od dneva do dneva sta dve ali tri kitice dovolj, da ne ubijamo volje in jemljemo časa drugim predmetom. Že v šoli pa lahko vsako deklamacijo dobro pripravimo z branjem in zbornim recitiranjem.

Slovnica naj se ne podaja shematično, da ne obstane znanje v naučenih pravilih neuporabljeno, ampak naj se ob živem stavku pritegne

pažnja dijakov na jezikovne zakonitosti tako, da jim pojasnimo ob njih najtesnejšem sodelovanju sestav stavka. To je najboljše sredstvo za tormalno izobraževanje, podobno kot matematika. Vendar je treba iz slovnice iztrebiti vso teoretsko navlako ali jo skržiti na minimum. Prava pot je: od stavka k slovniškemu pravilu in ne obratno. Jezikovne vadnice za nižje razrede gimnazije naj bodo osnovni učbenik, vendar nekatere važnejše stvari napišemo tudi na desko in si jih učenci z deske kot razlago prepisejo ter utrdijo tako, da jim bo knjiga bolj v oporo in kontrolo. Zlasti zapisujemo na desko in si prepisujejo v zvezek razne primere ob vajah, deloma pa jih rešujejo za nalogo doma. Slovnico obravnavamo vsako leto v širših in globljih, toda od vsega početka zaključnih kolobarjih, saj že v prvem razredu gimnazije ne moremo analizirati stavka le delno, n. pr. da bi določali le samostalnike, potem le pridevnike, zaimke itd., kot ravna jo v ljudski šoli, ostale besedne vrste pa puščali nedoločene. Tudi s pravopisom (pisava velikih začetnic, vejic in razzlogovanje) moramo učence že v prvih mesecih seznaniti, ker imajo pri branju in pisanju opravka s celotnimi stavki. Potem pa je treba slovniško snov vsako leto obnavljati in poglobljati ob analizah stavkov, ki naj bodo dnevno, vsekakor pa tedensko na vrsti. Na p a k e pri pismenih izdelkih nam tudi služijo za utrditev slovniških pravil.

S p i s j e je ogledalo obvladovanja slovniških pravilnosti pri učencih. Zato so šolske naloge z domačimi vajami lahko — vsaj v prvih razredih — osnova za oceno iz slovenščine. Vse od prvega nareka pa preko obnov, prostih spisov pa do razprav se spisovna zmožnost stopnjuje. Spisovanje naj bo samostojno, le kratka navodila naj — pri razpravah tudi morda razporeditev — pomagajo ob nenapovedani temi učencu. Tudi naj bo tema tako izbrana in razdeljena, da je prepisovanje nemogoče. Z dolgotrajno vajo učenec le pridobi spisovalni čut in večost in tudi slovniške napake iz razreda v razred izpadajo. Puščajmo učencem na prvi stopnji več svobode v pismenem izražanju in njihovem slogu! Pobjajmo pa od kraja frazarjenje, enoličnost v spisju, tujke in popačenke!

Č i t a n k a je zbor lepih in koristnih sestavkov, ki jih moramo že zaradi vaje v branju in obnavljanju od dneva do dneva prebirati. Sestavljena naj bi bila tako, da bi jo lahko obravnavali po vrsti, od tretjega gimnazijskega razreda dalje zlasti glede na slovstvene dobe. To vzame sicer mnogo časa, ki pa se najde, če dobro izkoristimo vsako uro. Le tako bo učenec spoznal literarne vrednote v knjigi in si jih tudi osvojil. Sproti, dnevno naj piše v domače zvezke kratke obnove poleg analiz. V šoli pa naj dobi prej dobro razlago in že tudi utrditev. Tudi slovnična razlaga je potrebna, ko gre za jezikovno razumevanje.

D i j a k e o c e n j u j e m v nižji gimnaziji v: branju, spisovanju, pri-povedovanju, deklamiranju, slovnici in književnosti. V vseh teh panogah dobi vsak dijak po možnosti vsako konferenčno obdobje oceno, ki jo označim v beležnico s kraticami (b, sp, pr, d, sl, k), gotovo pa vsako polletje poiščem srednjo oceno, upoštevajoč načelo, da je v prvih dveh razredih zlasti važno gladko in pravilno branje ter slovnica, ki se kaže tudi v spisju, medtem ko pride v tretjem in četrtem razredu poleg slovnice v pošte v še pregled književnosti. Učenci so namreč različno na-

darjeni in izkustvo kaže, da so dobri pripovedovalci dostikrat slabi v slovnici in spisju in obratno. Razlika je tudi v spisju, ko je nekdo boljši v nareku, kjer je vezan na slušne predstave, kot v prostem spisju, kjer prihaja v poštev fantazija, ali pa v obnovah, kjer je v ospredju spominska sposobnost poleg pravopisne, ki je povsod zastopana. Podobna razlika je tudi v različnih govornih oblikah: pri deklamaciji je dijak vezan na pesnikovo besedo in izraz, medtem ko je pri poročanju in obravnavanju mnogo samostojnejši.

Tako dobim že v kratkem času vsestransko sliko glede obvladanja slovenščine pri posameznem učencu na splošno kakor v posameznih njenih panogah. Vsekakor je važnejše, da nižješolec praktično obvlada materinščino v govoru in pisavi, kakor pa da teoretično do podrobnosti pozna razna slovnična pravila. To je treba pri vsem tem upoštevati. Mnogo je odvisno od učitelja in njegove metode, a nikdar ne smemo biti sužnji učnega načrta, vadnic in čitank ter slovnice, marveč se morajo učenci počutiti ob tem predmetu sproščene.

Nujno bi bilo treba poiskati in najti enotnejši postopek pri podajanju slovenščine glede na izvajanje učnega načrta. Tako posamezne šole ali razredi ali učne moči zelo malo uporabljajo čitanko, druge podajajo slovstvo dostikrat v pretežki obliki diktirano, spet tretji docela zanemarjajo deklamacije, četrti slovnico presistematično jemljejo in se izgublajo v podrobnostih, ki le bremene spomin, a ne preidejo v prakso — spisje in govor. Tudi se opaža, da zlasti v ljudski šoli pri besedni analizi sestavljene čase določajo skupno, tako da učencu ni pojasnjena njih tvorba i. p.

Treba bi se bilo vsakomur od nas dokopati do splošnega ogrodja učne ure ali metodične enote, ki bi, četudi brez posebne priprave, obsegala najprej utrjevanje predelane snovi (učenec morda deklamira zadnjo pesem, obnovi zadnje berilo, nato pa analizira stavek na deski ali prikaže poglavje iz slovnice, medtem pa profesor pregleda temeljiteje njegovo nalogo ter vidira naloge po razredu), drugo polovico ali dve tretjini ure pa bi brali dalje (odlomek v prozi, pesem) ali nadaljevali poglavje iz slovnice ali slovstva z razlago, ki naj bo kratka in jasna ter naj profesor glavne podatke napiše na desko. Tako ure teko živahno in uspešno druga za drugo, po razporeditvi na osnovi učnega načrta, a tudi z osebno domiselnostjo za potrebe resničnega življenja.

Zavedati se moramo tudi, da je danes slovenščina kot materinščina namesto nekdanje latinščine tisti predmet, ki nudi dijakom ogrodje slovničnega znanja, ki ga nujno potrebujejo tudi pri učenju kateregakoli drugega jezika. Zato ni sedanje število ur zanjo v predmetniku nikakor preveliko, marveč je treba te ure dobro izkoristiti, ako hočemo, da bo ne le učnemu načrtu zadoščeno, ampak tudi izpolnjena naloga in namen materinščine v današnji nižji šoli.